

КОРОТКО ПРО О. В. ПАЛЛАДІНА, ЙОГО ДРУКОВАНІ ПРАЦІ І ЛЕКЦІЇ

Перша наукова монографія О. В. Палладіна «Исследования над образованием и выделением креатина у животных», вийшла друком влітку 1916 р. Через рік він захистив її як магістерську дисертацію. Того ж року він виявився переможцем конкурсу на заміщення вакантної посади завідувача кафедри фізіології тварин Новоолександрівського інституту сільського господарства і лісництва. Інститут був розташований в Люблінській губернії так званого Царства польського, територія якого на той час була вже зайнята кайзерівськими військами (адже точилася Перша світова війна). Учбовий заклад евакуювався до Харкова. Слідом за ним туди мусив прийти й Олександр Палладін. Харків, переповнений біженцями, військовими частинами, нагадував величезний табір, де важко було знайти будь-який притулок. Після тривалих пошуків Олександр Палладін нарешті заквартирував у будинку, що належав родині Алчевських, відомій на Слобожанській Україні своєю культурною і просвітницькою діяльністю. На той час у будинку жила Христина Олексіївна Алчевська, знана поетеса і педагог. Незабаром до Харкова приїхав старший брат Христини Олексіївни, відомий співак Іван Алчевський, який гастролював на Україні. Палладін завів щирі знайомства в колі прогресивної української інтелігенції.

У 1921 р. рада Харківського медичного інституту запросила Олександра Палладіна завідувати кафедрою фізіологічної хімії. На той час це була одна з найвідсталіших кафедр інституту, яка фактично дублювала курс органічної хімії, тому студенти вважали цю науку непотрібною і лекції відвідували час від часу. Олександр Володимирович вирішив покінчити з таким становищем. Відкинувши так звану медичну хімію, він запровадив новий курс динамічної науки про хімію життя. Слава про новаторські лекції професора Палладіна з дивовижною швидкістю облетіла всі вузи міста. Аудиторії медінституту виявилися затісними, щоб умістити всіх бажаючих послухати його лекції. Цей оригінальний курс, який Палладін читав упродовж 1921–1924 років, ліг в основу підручника «Фізіологічна хемія» (1924 р.),

який потім був перероблений і став називатися «Біологічною хімією».

Згодом, крім навчальної кафедри, Олександр Палладін організував у Харківському медінституті ще й науково-дослідну кафедру, на базі якої у 1925р. був створений Український біохемічний інститут. Майже сорок п'ять років Олександр Палладін був директором цього науково-дослідного закладу. Вчений та його учні першими в Радянському Союзі почали ґрунтовно досліджувати біохімію вітамінів.

Людина широкої ерудиції і багатогранної діяльності О. В. Палладін любив і знав українську культуру, літературу, захоплювався її самобутністю, шанував людей, які розвивали й поглиблювали її. Його частими гостями були актори, художники, композитори. Багаторічна дружба зв'язувала його з народним художником УРСР Миколою Глущенком. Одна з картин художника і донині зберігається в колекції Палладіна серед полотен таких уславлених майстрів, як Левітан, Маковський, Харламов, Поленов, Жуковський та ін. Олександр Володимирович добре знав творчість Івана Франка, Лесі Українки, Тараса Шевченка. Його любов до української і російської літератури була постійною. Він особисто знав Максима Горького і не раз зустрічався з ним у Петрограді, підтримував товариські стосунки з М. Рильським, П. Тичиною, О. Корнійчуком, Н. Рибакіном, Є. Шабліовським і багатьма іншими.

Після звільнення Києва у 1943 р. Олександр Володимирович повернувся в місто першим поїздом, який взяв цивільних пасажирів. Разом з ним поспішали до рідного Києва письменники Петро Панч, Володимир Сосюра, Олександр Копиленко, артист Гнат Юра, композитор Борис Лятошинський, архітектор Володимир Заболотний, інші діячі української культури й науки. Їхали в одному вагоні. Несподівано Володимир Заболотний дістав альбом і запропонував кожному зробити пам'ятний запис. Коли дійшла черга до Палладіна, він чітким почерком вивів: «До тебе, рідний Києве, повертаюсь після майже двох з половиною років! Яке щастя мати можливість і свої сили прикласти до відновлення культури і науки в квітучому Києві. 15.XI.1943 р.»

Як вже було зазначено, О. В. Палладін був чудовим лектором, але ніхто не бачив, щоб він спеціально готувався до лекцій. Проте не траплялося випадку, щоб він приходив до студентів із легким багажем знань або без чіткого плану чергової лекції. Розклад занять завжди мав при собі і, плануючи день, – а він був розписаний у Олександра Володимировича мало не до хвилини, – передбачав час і на підготовку до лекцій. Але це була своєрідна підготовка. Спостережливі співробітники помітили, що пунктуальний директор вирушає на лекції до університету рано – хвилин за п'ятнадцять до початку. Коротку дорогу від інституту до університету він долав пішки. Йшов мовчазний, зосереджений. Асистент і аспіранти, які теж відвідували його лекції, знали, що саме в цей час Олександр Володимирович готується до своєї чергової зустрічі зі студентами, складає план розмови з ними, і намагалися не заважати йому. За три-чотири хвилини до початку занять він з'являвся в університеті, а за хвилину до дзвінка був уже біля дверей аудиторії. Відразу ж після дзвінка Палладін швидко проходив до кафедри, легким поклоном вітав аудиторію, і в ній залягала тиша. Його високий, хоч і не гучний голос, було добре чути. Він вмів говорити про складні речі дохідливо і просто, будувати лекцію так, що її слухали із захопленням. Викладав матеріал без поспіху, головні положення повторював кілька разів, варіюючи формулювання, щоб студенти краще засвоїли матеріал. Його чудова пам'ять утримувала десятки дослідів, сотні імен вітчизняних і зарубіжних учених. У своїх лекціях Палладін оперував найновішими даними, бо й сам перебував на передових рубежах біохімічної науки.

У бібліотеці Інституту збереглося багато друкованих праць О. В. Палладіна. Переглядаючи рубрику його книг в алфавітному каталозі, передусім, відмічаємо публікацію 1916 р., про яку вже згадували на початку статті. Це монографія «Исследования над образованием и выделением креатина у животных».

Далі звертаємо увагу на цикл підручників, що є у фонді бібліотеки Інституту.

- Палладін О. В. Фізіологічна хемія: підручник для студентів і лікарів / О. В. Палладін. 3-е вид. Харків : Медвидав, 1932. 486 с.
- Палладин А. В. Учебник физиологической химии для студентов и врачей /

А. В. Палладин. Изд. 8-е, пересмотр. и доп. М.-Л. : Гос. изд-во биол. и мед. лит., 1935. 494 с.

- Палладін О. В. Фізіологічна хемія: підручник для студентів і лікарів: Пер. з 1-го рос. вид. / О. В. Палладін. 4-е вид., випр. і доп. К.,-Херсон : Держмедвидав, 1935. 496 с.
- Палладін О. В. Біохемія: підручник для студентів і лікарів / О. В. Палладін. 5-те вид., доп. Дніпропетровськ: Держмедвидав, 1938. 484 с.
- Палладін О. В. Хемічна природа вітамінів. 2-е вид., перероб. і доп. К.: АН УРСР, 1938. 48 с.
- Палладин А. В. Химическая природа витаминов / А. В. Палладин. 2-е изд., доп. К.: Изд-во АН УССР, 1939. 68 с.
- Палладін О. В. Практикум біологічної хімії / О. В. Палладін, Б. М. Колдаєв, Б. І. Гольдштейн. Вид. 2-ге, доп. Дніпропетровськ: Держмедвидав, 1940. 194 с.
- Палладин А. В. Учебник биологической химии / А. В. Палладин. Изд. 11-е. М.: Медгиз, 1942. 500 с.
- Витамин К: труды конференции по витамину К, созванной АН УССР и Наркомздравом БАСССР в Уфе 15-17 мая 1943 г. / Ред. А. В. Палладин. М : Изд-во АН УССР, 1944. 119 с.
- Палладін О. В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (1919-1944) / О. В. Палладін. К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1944. 109 с.
- Палладин А. В. Учебник биологической химии / А. В. Палладин. Изд. 12-е, пересмотр. и доп. М.: Медгиз, 1946. 530 с.
- Палладін О. В. Біохімія: підручник для студентів / О. В. Палладін. 6-те вид., переробл. і доп. К.: Держмедвидав, 1949. 452 с.

Деякі з цих видань хотілось би прокоментувати. Так, свій оригінальний курс лекцій з основ біохімії О. В. Палладін читав протягом 1921–1924 років. Саме вони і лягли в основу його підручника «Фізіологічна хемія». У подальшому він був перероблений в курс «Біологічної хімії» і швидко здобув популярність серед студентів, медиків, науковців. У ньому вперше в Радянському Союзі детально і на високому науковому рівні було викладено питання біохімічних перетворень в живому організмі. Про велике

значення цього підручника можна говорити, судячи хоча б з того, що він витримав дванадцять видань російською, шість – українською, видавався також грузинською, вірменською, азербайджанською, польською, болгарською, сербською та румунською мовами. Не можна не звернути увагу: саме у 1942 р. в період Великої Вітчизняної війни виходить вже 11-те видання підручника О. В. Палладіна («Учебник биологической химии»), а після війни 12-те російською і 6-те – українською мовами.

Практикум для вивчення біохімічної мікрометодики проводився ще тоді, коли на базі кафедри біохімії був створений Інститут біохімії. Легко зрозуміти чому саме сюди прагнули потрапити лікарі та науковці з Баку, Ростова, Новочеркаська, Казані, Омська, Тбілісі, Пермі, Воронежа, Бухари та інших міст, не кажучи вже про Україну.

Палладін О. В. був у числі небагатьох на той час учених, які зрозуміли величезне значення відкриття вітамінів (Вітамін К: труды конференции по витамину К, созванной АН УССР и Наркомздравом БАСССР в Уфе 15-17 мая 1943 г. / Ред. А. В. Палладин. М.: Изд-во АН УССР, 1944. 119 с). Вітамін K_3 і вікасол не лише сприяли припиненню кровотечі, а й пришвидшували загоєння ран. О. В. Палладін виявив бажання негайно виїхати на фронт, відвідати польові госпіталі, щоб самому розповісти військовим лікарям про дію вікасолу і вітаміну K_3 . За тиждень Палладін побував в усіх госпіталях фронту, провів з лікарями семінари, знайомлячи їх із властивостями вікасолу. Вікасол зіграв велику роль у лікуванні поранених у роки Великої Вітчизняної війни, але не відійшов у минуле і в наші дні.

Книга (Палладін О. В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (1919-1944) / О. В. Палладін. К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1944. 109 с.) відображає період, коли О. В. Палладін як перший віцепрезидент АН УРСР разом з президентом О. О. Богомольцем вів велику організаційну роботу, віддаючи багато сил відродженню діяльності науково-дослідних інститутів Академії наук України.

Слід звернути увагу на книгу (Палладин А. В. Вопросы биохимии нервной системы / А. В. Палладин; АН УССР, Ин-т биохимии.

К.: Наукова думка, 1965. 186 с.), де висвітлено основні питання біохімії нервової системи і головного мозку. О. В. Палладін заслужено визнаний у нашій країні і за її межами засновником функціональної біохімії і однієї з її найскладніших та складових частин – нейрохімії, що вивчає механізми нервової системи, пам'яті, мислення. «Коллектив нашего института уже тривалий час веде дослідження білків головного мозку. Кожен з них виконує спеціальну місію. Ретельне дослідження кожного з цих видів білків дасть змогу в разі потреби впливати на їх утворення і перетворення» (О. В. Палладін).

На думку відомих вчених книга О. В. Палладіна (Палладин А. В. Белки головного мозга и их обмен / А. В. Палладин, Я. В. Белик, Н. М. Полякова ; АН УССР, Ин-т биохимии. К.: Наукова думка, 1972. 316 с.) є блискучим підсумковим узагальненням результатів досліджень білків головного мозку. Особливу увагу приділено освітленню питання обміну білків в субклітинних структурах мозку. В першу чергу докладно викладено досліди авторів монографії з функціональної біохімії клітинних структур, представлено три головних напрями біохімії білків головного мозку – статичної, динамічної і функціональної.

Більше половини об'єму видання (Палладин А. В. Избранные труды / А. В. Палладин; АН УССР, Ин-т биохимии. К.: Наукова думка, 1975. 452 с.) займають роботи щодо біохімії нервової системи – напряму в біохімії, основи якого заклали О. В. Палладін у 1922 р. в статті «Биохимия головного мозга и психохимия», яке принесло йому світове визнання і шану. У Страсбурзі на першому Міжнародному нейрохімічному конгресі у 1967 р. Палладін О. В. був проголошений патріархом світової нейрохімії.

У бібліотеці Інституту біохімії є видання, присвячені академіку Олександрові Володимировичу Палладіну.

Передусім це книга:

- Александр Владимирович Палладин. Воспоминания современников (До 100-летия А. В. Палладина) / НАН Украины, Ин-т биохимии им. А. В. Палладина; сост. Р. В. Чаговец, Я. В. Белик, Н. М. Полякова, ред. Я. В. Белик. К.: Наукова думка, 1995. 171 с.

А також книга: Александр Владимирович Палладин: Документы, фотографии / Н. М. Полякова, Я. В. Белик, И. Н. Власенко; АН УССР, Ин-т биохимии им. А. В. Палладина. К.: Наукова думка, 1985. 168 с.

- Статті Р. П. Виноградової і В. М. Данилової, присвячені нейрохімічній школі акад. О. В. Палладіна (див. алфавітну картотеку праць).
- Стаття: Біобібліографічні роботи, присвячені висвітленню наукової школи з нейрохімії академіка Олександра Володимировича

Палладіна / В. В. Редіна, О. І. Войцехівська. Укр. біохім. журн. 2012;84(6):164-166.

Багато цікавого про життя і наукову діяльність всесвітньо відомого вченого можна дізнатися з книги: Власенко І. М. Олександр Палладин: Біографічна повість. К.: Молодь, 1982. 192 с.

В. В. РЕДІНА

*Інститут біохімії ім. В. О. Палладіна
НАН України, Київ;
e-mail: library@biochem.kiev.ua*